

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Vincentii Chartarii imagines deorum ... qui ab antiquis conlebantur

Cartari, Vincenzo

Moguntiae, 1687

Magna Mater

[urn:nbn:de:bsz:31-341151](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-341151)

Quare non temere recens nupta faciem flammeo velabat, quod sinistra Hymenæus gestabat; qui & in pedibus croceos soccos habebat. Sed ejus imago præclare à Catullo in Epithalamio in Nuptias Juliæ & Manlii adumbratur, his verbis;

*Collis o Heliconii
Cultor, Vranæ genus,
Qui rapis teneram ad virum
Virginem o Hymenæe Hymen;
Cinge tempora floribus
Sive oleæ amaraci;
Flammæ capelatus: huc
Huc veni, niveo gerens
Luteum pede soccum.
Excitusque hilari die,
Nuptialia concinens
Voce carmina tinnula,
Pelle humum pedibus,
Pineam quate tadam.*

Seneca vero in Medea sic eundem effinxit his versibus;

*Et tu, qui facibus legitimis ades,
Noctem disentiens, auspice dextera,
Huc incede, gradu marcidus ebrio,
Præcingens roseo tempora vinculo.*

Claudius etiam in Epithalamio Palladii & Serenæ ita de Hymenæo canit;

*Dulce micant oculi, meas infecerat igni
Solque pudor que genas: dubiam lanuginis umbram
Cæsares intonsa regit.*

MAGNA MATER.

TERRAM existimavere veteres, omnium Deorum primam; quam ideo Magnam matrem, atque Deorum matrem dixerunt; & pro naturæ ejus varietate, diversisque qualitatibus, multa ac varia ei nomina imposuerunt, multiplici eam affecerunt, ac diversas illi statuas posuerunt. Quamobrem, cum de ea, prout interdum sub Junonis nomine intelligebatur, superius disseruerimus; nunc dicendum restat de aliis imaginibus, quæ aliarum Deorum nomine insignitæ, terram nobis representant; cui uni rerum naturæ partium, juxta Plinii sententiam lib. 11. naturalis historię, eximia propter merita cognomen indidimus Maternæ venerationis. Sic hominum illa, ut cælum Dei, quæ nos nascentes excipit. Itaque solebant veteres editum infantem statim in terra deponere, tamquam si collocassent in ulnis omnium rerum

*Terra enim
Mater dicta.*

rerum matris : quem & illico leyabant ; cui rei Deam dictam Levanam præposuerunt ; sicut & Cuninam Deam colebant , quam infantes in cunis tueri , & fascinum submovere credebant. Erat & Vagitanus Deus , qui infantum vagiibus præesse existimabatur. Paventia puerorum pavoris Dea dicebatur. Edusa & Potina Dæ præfides existimatæ sunt infantum eduliis & potionibus. Quare terra nascentes nos ubi statim exceperit , natos alit , semelque editos sustinet semper ; novissime complexa gremio , jam à reliqua natura abdicatos , tum maxime ut mater operit , Neque homines tantum ; aut bellæ , sed omnia quæ hic sunt , à Terra vitam haurire , ab eaque alia ac conservari videntur. Merito igitur magna mater Deorum ipsorum mater appellatur , Nam Dii qui à veteribus colebantur , aliquando mortales fuissent perhibentur , ac ea terræ fructibus victitasse constat , instar mortalium cæterorum ; Hæc eadem est , atque Ops , Cybele , Vesta , Rhea , Ceres , aliarque quæ Terram aliquo modo significant : quarum nomina , fabulas , ac alia quæ de iis jactantur , à nobis hic declarabuntur , cum earum imagines describemus , si opportune ceciderit : Nam sicut pictores tabulas omnibus ornamentis conveſtiunt , quæ intuentium oculos oblectare possint ; ita & nos has à nobis adumbratas Imagines , omni pigmentorum genere distinguere decrevimus , quo legentium animos majori voluptate perfundant , Nam hic interdum nomen aliquod expono , aliquando fabulam interfero , quam vel longa interpretatione declaro , vel leviter præstringo ; nec omitto aliquid attingere , quod ad historiam pertineat. Omnia vero hæc ita præstare studeo , ut loco fiant ; qua ex re non magnam aliquam oblectationem lectoribus creo , & certe non mihi videor multum molestiæ asferre ; cum rerum Varietas per se nata sit , fastidium magna ex parte levare : Magna ergo mater Ops ab antiquis fuit appellata , ab ope scilicet præbenda ; quia nihil est , quod mortalibus majori sit adjumento ad vitam tolerandam ipsa terra , quam & Homerus *Ζηδογομ* , hoc est , vitæ elargitrium cognominat ; ea namque ubi commode degere possimus , undeque victitemus , affatim suppeditat plurimisque rationibus , piissimæ Matris instar nobis prodest. Quare Martianus eam describens , inquit eam grandævam , corpulentamque esse : quod cum iis consentit , quæ Paulanias in Achaicis , de quodam Telluris simulacro refert , quam vocabant Luristernon , id est latum pectus habentem. Hæc quamvis sæcunda , circumfusaque partibus , tamen floridam , discoloramque vestem herbida palla contexuerat ; in qua totus gemmarum , metallorumque Censur , atque omnium proventus , frugumque & satiorum larga admodum ubertate ferebantur. Ex hac Imagine Terram quis intellexerit ; quam Varro vult , ut Divus Augustinus refert , Operam vocari , quod humana Opera melior evadat , & quo magis colitur , eo uberiores fructus proferat : eandem dicit Proserpinam nuncupari ex

Opr.

enim fruges exeuntes proserpunt. Vesta dicitur, quod viridibus herbis Vestia-
 tur. Buccatius lib. iii. de Geneal. Deorum hujus Imaginem Exprimit, &
 quid ea sibi velit exponit, dicit ergo eam in capite Turritam coronam gesta-
 re, nam terræ ambitus coronæ instar est civitatibus & oppidis insignitus,
 Vestis præterea ramorum, atque herbarum tentura distinguitur, quæ arbores
 plantas ac herbas ostendit, quibus terra est condita. Sceptum manu tenet, quo
 regna, divitiæ ac humana potentia, quæ sunt in terra significantur, Tympana,
 quæ apud eam sunt ad Terræ rotunditatem referuntur, quæ in duo hemisphæ-
 ris dividitur, quorum unum superius vocatur, in quo nos degimus, alterum
 inferius, quod Antipodes incolunt. Quadriga vehitur; nam ea licet immo-
 bilis persistat, opera tamen, quæ in ea exercentur, certo quodam ordine per
 quatuor anni tempora progrediuntur, alio aliud deinceps sequente. Quod
 à Leonibus trahitur, vel agricolarum in tradendis terræ seminibus opera de-
 monstrat; consuevere enim leones, ut Solinus dicit, si per pulvereum solum
 iter faciant, cauda pedum suorum verrentes turbare vestigia, ne venatori-
 bus, sui itineris præsent indicium: quod & agricolæ seminibus injectis sta-
 tum faciunt, sulcos tegentes, ne semen furripiatur ab avibus: vel cum sint
 ossa leonum, ossibus cæterorum animalium duriora, intelligi voluerunt,
 vertentium terram, membra oportere esse solidiora, quam cæterorum: vel ut
 ostendatur per leones; quos quadrupedum reges dicimus, & jugo Opis
 subditos, orbis principes terræ legibus esse suppositos. Si vero fabulam specta-
 mus, Hippomanes & Atalanta, eo quod in luco Matri Deorum sacro, nulla
 religionis ratione habita, una coierint, in leones ab ea conversi dicuntur
 ac dominæ currui alligati. Sedes autem vacuæ circum illam posita desi-
 gnant, non solum domus, sed civitates, quæ incolentium sunt sedes, vacuas
 per sæpe fieri, vel peste agente, vel bello; seu quia in terra plurima sunt lo-
 ca inhabitata: seu quia ipsa terra semper sedes seruet vacuas nascituris. Co-
 rybantes autem hanc armatos obire veteres voluerunt, inuenientes, unum-
 quemque mortalium pro patria sede debere se bellis exponere, & arma
 pro salute patriæ sumere. Isidorus præterea scribit, clavem Matri Deo-
 rum in manus traditam, ut eo intelligeremus, terram hyberno tempore
 claudi, in suumque sinum semen sparsum abdere, quod vere erumpit: tunc
 autem terra aperiri dicitur, secundum Alexandri Neapolitani sententiam.
 Eam antiqui quernis sertis interdum redimebant; nam olim homines glan-
 dibus, à terra productis victitabant, sicut nunc frumento, aliisque fructi-
 bus vitam sustentant, quos & eadem terra abunde sufficit. Coronæ aliquando
 erant pineæ; hæc enim arbor illi sacra erat; ob maximam earum copiam, quæ
 in Phrygia est, ubi ea primum est Dea habita, & præcipuo cultu afficiebatur, ita
 ut Dea Phrygia sit nuncupata. Quare ab ejus regionis monte dicto Be-
 recyn-

*Expositio
 imaginis opis.*

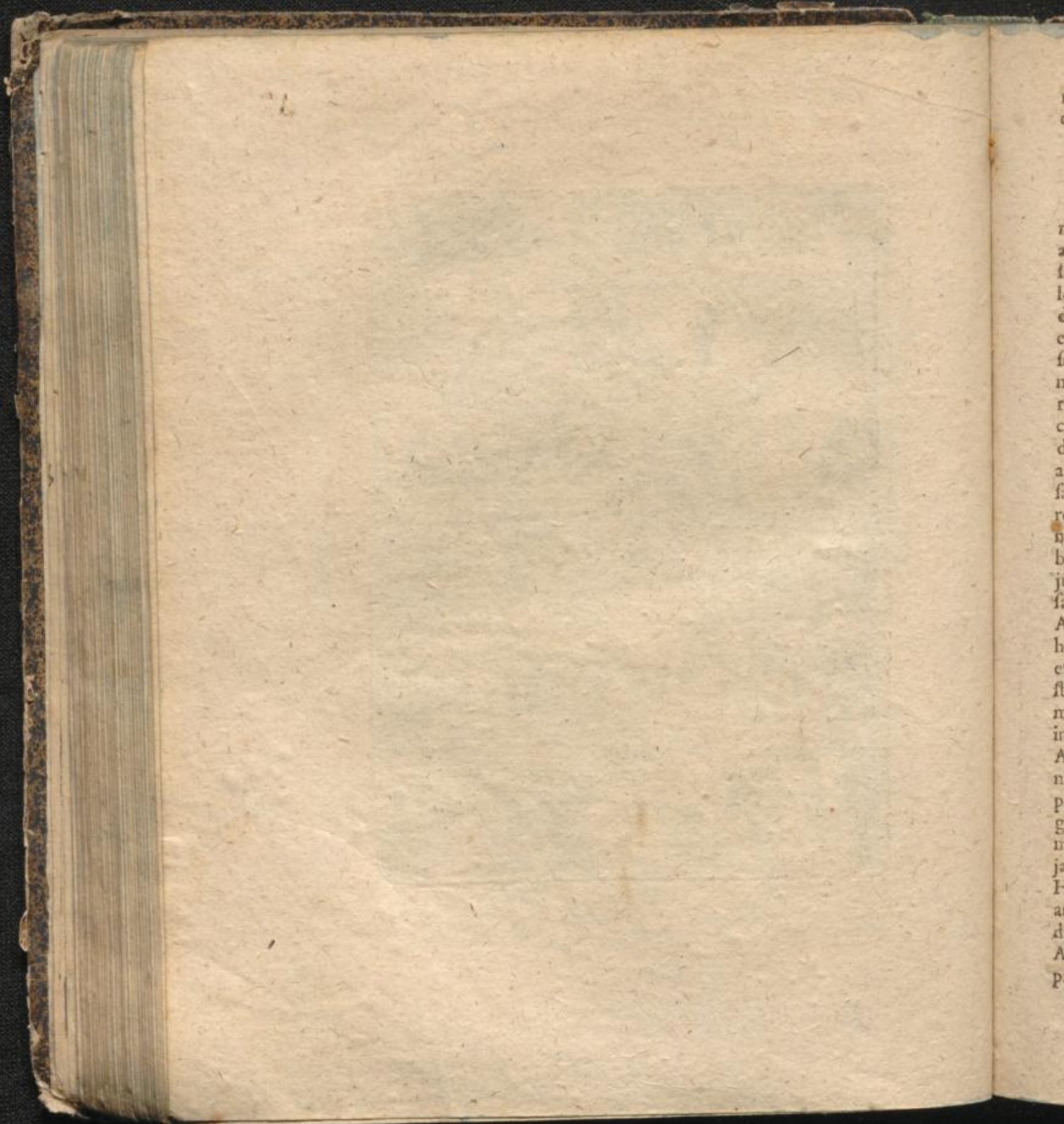
Imago 30. a

*Leonem na-
 turæ.*

*Clavis in
 manu Matri-
 magna.*

*Dea Phry-
 gia.*

n
e

n
a
fi
ls
d
e
fi
m
r
c
d
a
fa
ro
n
b
ju
fa
A
hi
ef
ft
m
in
A
na
p
E
m
ja
H
a
di
A
P

recyntho, est dicta Berecynthia: ita eam Virgilius vi. Æneid. appellat cum ei similem Romam facit, ita dicens:

- Qualis Berecynthia mater

Invehitur curru, Phrygiæ turrata per urbes,

Lata Deum pariu, centum complexa nepotes.

Aut Pinus Magnæ matri fuit consecrata; quod feratur, Atys pulcherri-
mus adolescens, ab ea adamatus, in eam arborem conversus. Fabula
autem est hujusmodi, Dea hujus pueri amore capta, cum ad se adscivit, ei
suorum sacrorum administratione credita: ita tamen, ut virginitatem co-
leret: quod ille & juramento confirmavit, se facturum: sed postea pulchritu-
dine Nymphæ cujusdam, Sagaris fluvii filia captus, promissi oblitus, cum
ea concubuit. Quod cum Dea rescivisset, statim Nympham de medio
fustulit: adolescentem vero à se expulit. Qui peccati conscientia per-
motus, in eum furorem adactus est, ut montes peragraret, semper vocife-
rans, ululans, ac caput concutiens: petris vero acutissimis frustra, ex suis
carnibus concideret, & abscissa virilia ab se projiceret. Sed Dea, ejus tan-
dem commiseratione mota, in pinum eum convertit: utque significaret, se
adolescentis memoriam retinere, pineis ramis se coronari voluit: ac suos
sacerdotes acuta petra se castrare, atque diebus sibi sacris, eos circumi-
re jussit, caput agitantes, brachia compungentes, totumque corpus vul-
nerantes, ut in eo Atyn imitarentur. Hi sacerdotes Galli quoque voca-
bantur, à quodam regionis illius fluvio sic dicto id nomen mutuati, ex cu-
jus aquis qui bibissent, statim in furorem atque insaniam rapiebantur. Pau-
sanias in Achaicis scribit, fuisse in Dymæis templum Dindymenæ matri, &
Attæ (qui idem est atque Atys) consecratum. De Attâ hanc refert fabulam;
hic Matris Deum orgia apud Lydos peregit: quare cum apud eam in honore
esset, Jupiter invidit, aprumque immisit, qui Lydorum labores & opera va-
stabat, tum & ipsum Atten interfecit. De eodem aliam longe absurdissi-
mam fabulam narrat, quæ est hujusmodi: Jovem ferunt in somnis semen
in terram effudisse, ex quo genius duplicis sexus est natus; quem vocavit
Agdistin. Hunc vero Dii metuentes, illi pudendum absciderunt; atque exinde
nata amygdala: quæ matura cum facta essent Sangarij ajunt fluvij filiam cep-
pisse, & in sinum posuisse: tum statim fructus evanuit: ipsa enim puella præ-
gnans facta, cum peperisset, hircus puerum expositam curavit. Sed supra ho-
minem cum formosus adolevisset, pueri amor Agdistin cepit: adultum autem
jam Atten propinqui Pessinunta miserunt ad Regis filiam. Canebatur jam
Hymenæus: instar Agdistis. Attes vero furore correptus, sibi virilia
amputavit, amputavit & Rex, qui filiam illi dabat. Porro pœnitentia Ag-
distin cœpit, ob eaque fecerat, & ab Jove impetravit, ne quid corporis
Attes putresceret, neve liqueceret. Hæc Pausanias Eusebius lib. III. de
præpar: Evang. Attis, inquit, maxime flore, significat qui antequam ad

*Pinus sacra
Magnæ ma-
tri.*

*Attis quia
significat.*

fructum veniant, defluunt qua propter ei abscissa virilia feruntur. Sed Jam ad magnam matrem revortamur, quæ olim maxima pompa è Phrygia Romam est advecta: legatos enim eo Senatus miserat, cum de eain urbem accersenda libris sybillinis essent admoniti. Navis autem qua id simulacrum vehabatur, in faucibus amnis Tyberini vado hæserat, nec ulla vi inde amoveri poterat. Tunc claudia vestalis quæ de pudicitia male audiebat, (nam eam comptionem, ac in hominum consuetudine Liberiorem animadvertentes in suspicionem parum integræ ejus pudicitia venerant) manibus ad Deam levatis, tu optime nosti, inquit, me impudicam vulgo existimari. Quare te præcor, ut si ejus criminis sim rea, de me tu pœnas sumas: sin semper me castam integramque custodisti, in hujus rei argumentum meam pudicam manum sequi ne detrectes. His dictis, cingulo navem, alligavit, quam facillime, quo voluit, traxit, maximo cum spectantium stupore. De ea autem virgine nemo postea ausus est unquam aliquid, quod ejus famam laederet, loqui; imo ne suspicari quidem. Hoc operæ pretium arbitratus sum narrare, ut qui pudicitia imaginem exprimere vellet, habent unde Exemplar desumant: Licet multa eaque præclara argumenta non desint, quæ sparsim hoc in libro sunt disseminata, ad quæ facile quis eam effingat. Hujus Deæ simulacrum, Romam advectum, in atro lapide erat exsculptum, quod cum eo pervenisset, ubi Almon in Tiberim influit, à sacerdotibus ex navi in plaustrum fuit impositum, quod à duabus vaccis trahebatur: atque in urbem maxima cum pompa, & populi publica lætitia fuit receptum; Quotannis vero eadem pompa celebrabatur, & carpentum, quo vehabatur simulacrum, Almonis undis, immo etiam ipsum simulacrum & sacerdotes, gladii quoque abluebantur: quod ostendit Ovidius in Fastis, sic dicens.

Imago 31. a.

Est locus in Tiberim, quo lubricus influit Almon,

Et nomen magno perdit in amne minor.

Illic purpurea canus cum veste sacerdos

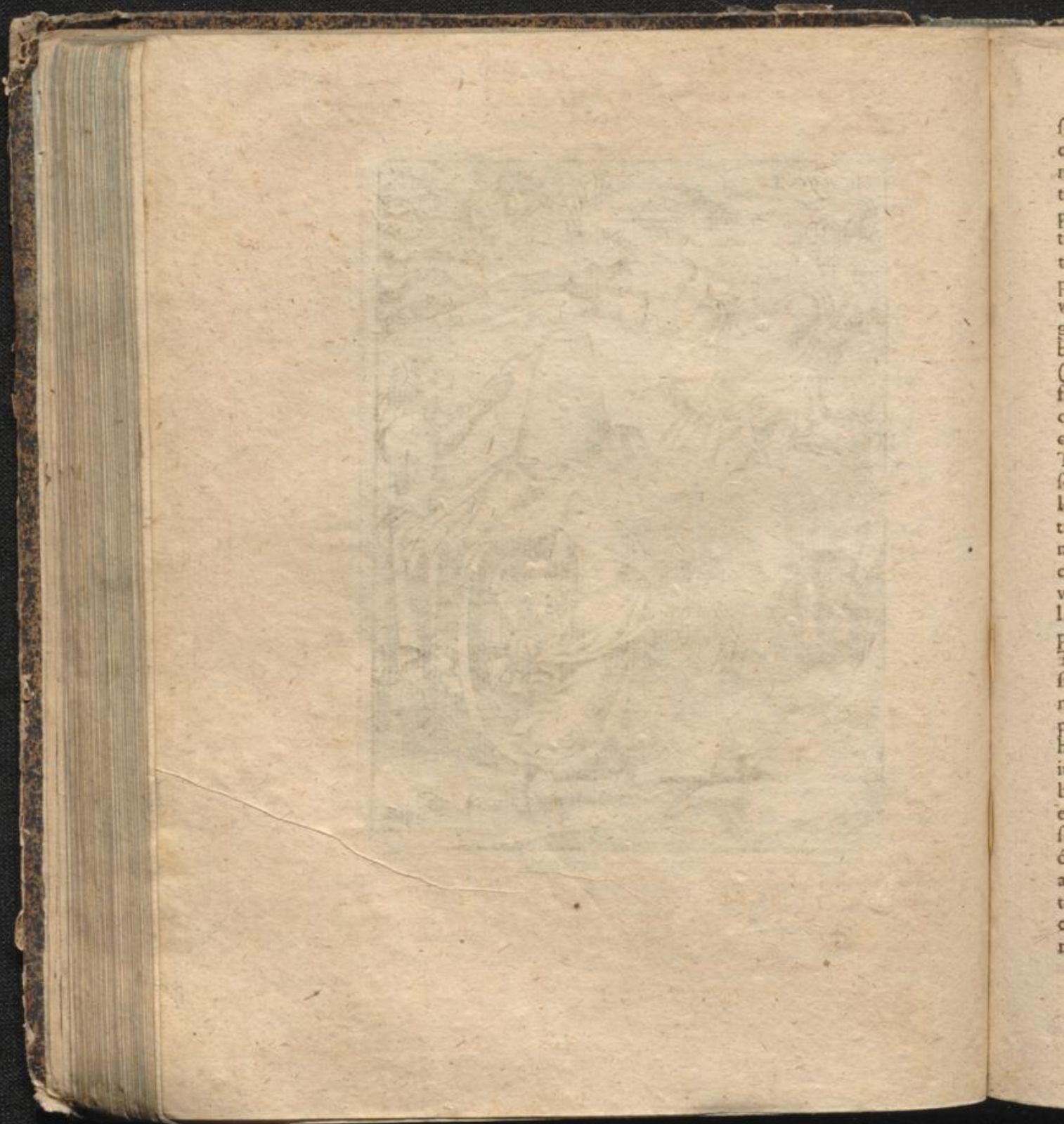
Almonis dominam, sacraque lavit aquis.

In hac pompa currum præcedebant multi nudis pedibus, qui longe obscenissima de hac Dea, & ejus amasio Aty concinebant. Quare D. Augustinus lib. II. de Civit Dei execrabiles hos ritus detestans, Ante ejus lætiam, inquit, diesolemni lavationis ejus talia per publicum canebantur à æquissimis scenicis, qualia non dico Matrem Deorum, sed matrem qualemcunque Senatorum, vel quorumlibet Honestorum virorum, immo vero qualia nec matrem ipsorum scenicorum deceret audire. Herodianus in historia Commodi idem testatur, dicens; Veris initio, solemni que die pompam Matri deum Romani celebrant, in ea quæ apud quemque sunt divitiarum præcipua, supellexque materia, aut artis spectandæ, præferri ante Deam solent; passimque omnibus ludendi licentia permissa, sic ut per-

sonæ

sonas induant, quas cuique libitum. Alii quoque festi dies, ludi, sacrificiaque in hujus Deæ honorem apud veteres sunt instituti. Sed quia ad rem nobis propositam minime facere videntur, de eis dicere omittamus. Sed tantum dicamus, ei Porcam mactatam fuisse: hæc enim bellua, cum copiosam prolem uno partu effundat, maxime terræ fecunditatem imitatur. Ovidius refert, ei, cum primum Romam ingressa esset, indomitam juveneam fuisse immolatam, Romanis fortasse ægyptiorum moerem experimentibus, qui hieroglyphicis suis litteris terram volentes innuere, bovem (ut Macrobius scribit) aut Vaccam describebant. Apud Tacitum legitur, quosdam Germaniæ populos Matri Telluri, divinos honores tribuisse, tamquam quæ cunctas in mortalium res adhiberetur. Sed cum ij (ut superius diximus) templis, ac simulacris carerent, divinam ei rem in luce faciebant. Erat currus, pannis opertus, quem nefas erat cuiquam præterquam sacerdoti attingere, ut qui solus sciret, ibi Deam esse: quare nusquam ab eo curru recedebat, quem duæ vaccæ per eam regionem trahebant. Tunc festi dies omnibus incolis indicebantur; arma tractare non licebat, sed ea clausa omnibus erant: regio universa pace, atque ocio abundabat: loca autem, per quæ Dea iter fecisset, maxima cum religione colebantur. Cum hæc diuturna peregrinatione defessa esset, neque amplius apud mortales versari vellet; currum, quo vecta fuisset, quodam in lacu, una cum vestibus quibus lecta fuisset, immo & ipsam quoque abluebant. Servi vero, qui id opus præstitissent, numquam amplius existebant, absorpti lacu illo: quod mirum in modum eorum populorum animos religione oplebat, & numinis majorem venerationem injiciebat. Hæc eadem (ut & Tacitus refert) ab aliis quoque Germaniæ populis colebatur, nullum ejus simulacrum habentibus: qui tamen in ejus religionis argumentum, apræmaginem ferebant; quam omnium armorum instar existimabant, sibi id persuadentes, eo se præsidio tutos ac incolumes à cunctis periculis, atque hostium vi conservandos. In numismate quodam Faustinae Magna mater ita exprimitur: Est mulier, corona turrata redimita; hæc sedet, dextero brachio sedi innixa, sinistra Clypeum continet, supra genu collocatum; ex utroque latere singulos leones habet. Eadem & Cybele, à quodam scilicet Phrygiæ monte fuit nuncupata. Sed Festus Pompejus vult eam dictam ἀπόρῃ κύβου, qui est cubus, quin & eadem ratione ei cubus antiquis dicebatur, quo terræ stabilitas monstrabatur: Nam quocumque tandem modo cubus jaciatur, semper rectus stabit. Ejus imago cum ea consentit, quam supra Magnæ Matri attribuimus; nam & caput turrata corona habet ornatum, quemadmodum Lucretius de ea dicit lib. II.

*Muralique caput summum cinxere corona:
Eximis munita locis, quod sustinet arbes.*

Hæc

Magnæ matris victima.

Tellus à Germanis Dea habita.

Cybele.

Cubus.

*Isurati coro-
na quoniam
donarentur.*

Hac corona olim donabantur ii, qui primi hostilia mœnia ascendissent. Eiusdem currum leones trahunt: quod secundum aliquorum sententiam adumbrat, Terram in aere pendere. Eius currus rotis sustinetur; Nam circum terram cœlestes orbis perenni motu volvuntur: quod etiam Leonibus innuitur, quæ sunt bellæ feroces: cœli namque sunt maxime valida corpora, ut quæ aerem intra se coerceant, ac Terram contineant, ne diffluat. Quare eodem libro ita apud Lucretium legitur;

*Hanc veteres Grajūm dolti cecinere Poeta,
Sedibus in curru bijugos agitare leones,
Aeris in spatio magnam pendere docentes
Tellurem, neque posse in terra sistere terram.*

Leones etiam ei subjugati significari possunt, maternam pietatem omnia superare. Itaque de ea ita Ovidius lib. iv. Fastorum scribit.

*— Feritas mollita per illam
Credatur: id curru testificata suo est,*

Cum hoc mirum in modum consentit id, quod apud Aristotelem libro de mirabilibus rebus exstat: narrat enim, in Sipylo Phrygiæ monte lapidem parvum quidem, oblongum, ac rotundum inveniri, quem si quis reperi- tum ad Cybeles templum tulisset, maxima pietate erga parentes afficieba- tur, eosque in posterum summa observantia colebat, licet antea impius erga illos exstitisset, violentis etiam manibus in eos injectis. Nonnulli opi- nantur, ut Diodorus refert, Cybele leones attributos, quod ea ab illis nutri- ta in monte Cybello feratur, a qua ea id nomen sortita fuisset: nam & alii multi à belluis alti dicuntur, ut Æsculapius à canibus, Romulus atque Remus à Lupis, à cervis Telephus, Semiramis ab avibus, à picis atque Capra Jupiter: quæ licet fabulosa videantur, tamen ita historiis est traditum, atque pro vero confirmatum. Qui de rebus naturalibus scripserunt, ele- menta ita inter se communicare voluerunt, ut aliud facile in aliud commu- tetur, prout magis concrefcit, vel attenuatur. Quare Plato inter ea de- ceptam proportionem esse existimavit. Si quis ergo id diligenter conside- raverit, minus mirabitur, tantum inter se antiquorum Deos implexos, ut vix extricari posse videantur; nam idem Deus alias atque alias subinde res significat: è contra sæpe diversa inter se nomina ad unam, eandemque rem referuntur: ut Jupiter plerumque ignis est symbolum, sed interdum etiam aeris: Junoque fere pro aere capitur, sed tamen & terram aliquando ad- umbrat: Sol unus ille quidem est, Luna quoque una: plurima tamen no- mina habent. Aqua multis est numinibus adscripta, terræ idem accidit; ea, cum assidue humorem ad se attrahat, vapores rursus ex sese in sublime emittit, qui concrefcetes, in infima aeris parte nubes creant, ex quibus postea

postea pluviae existunt. Hac de causa phornutus vult Terram Rheam vocari, tamquam ex ea pluvia, quod est, fluat: cui tympana, & cymbala ideo adhibita fuisse, item faces, & lampades scribit, propter tonitrua scilicet & fulgura significanda, quae pluvias praevia esse solent. Alij opinantur; tympana ad ventos referri, quos terra intra sua viscera continet: ejus opinionis est Alexander Aphroditeus, qui eosdem refert, Vestae adscribi, quae virginali facie est efficta: ea enim est Terra, quae etiam sedet: ita enim exsculpsit Scopas, ut Plinius scribit, in hortisque Servilianis viscebatur: haec etiam tympanum tenebat. Phurnutus dicit, eam rotundam effingi solere, atque per medios humeros fixam, eo quod hujusmodi est terra, & sic coagulata sedet: ferta candida ait ei circumposita esse, quod coronetur, & occultetur undecumque à candidissimo elemento. Sed hic est animadvertendum, duas apud antiquos fuisse Vestas, quarum una Saturni fuit mater, quam pro terra posuerunt; altera filia: quae ignem significabat, hoc est vitalem illum calorem, qui per terrae viscera fusus, omnibus quae ex ea oriuntur, vitam tribuit. Quare nullam ei antiqui statuam posuerunt, ut de ea Ovidius libro Fastorum canit.

Nec tu aliud Vestam, quam vivam intellige flammam;

Nataque de flamma corpora nulla vides:

Iure igitur virgo est, quae semina nulla remittit,

Nec capit: & comites virginitatis amat.

Itaque ejus cultui virgines, Vestales dictae, dicatae fuerunt, quae primum à Numa, ut ex Livio intelligi potest, institutae fuerunt. Scribit Agellius, quod virgo, dum à pontifice caperetur, Amata appellabatur, ea ratione, quod quae prima capta fuit, ita vocabatur: in id collegium cooptabantur illae quidem non minores sex annis, nec decem majores: has oportebat nullo linguae, aut oculorum, aut aurium, aut denique alicujus corporis partis vitio laborare; harum parentes ejusmodi esse debebant, ut nunquam servitutem servissent, neque quaestuariam, aut sordidam artem exercuissent. Initio quatuor tantum fuere, post sex: itaque homines aditu excludebant, praeterquam noctu. Triginta annis ibi necessario eis erat permanendum, decem enim in sacris ceremoniis atque in suo munere perdiscendo consumebant: hoc erat, curare, ut ignis ille sacer, ipsarum custodiam creditus ne extingueretur: si enim id unquam accidisset, maximum aliquod malum Romanis portendebatur: ea vero, cujus culpa id evenisset, à Pontifice acriter verberari solebat: mos autem erat, tabulam felicitatis materiam tam diu verberare, donec ignis conciperetur, qui cribro aeneo in aedem à Virgine deferebatur. Altero decennio ex munus suum obibant: quo absoluto, tyronibus docendis aliis decem annis praerant. Post quod tempus tanquam rude donatis liberum erat, nubere ne vellent, an ibidem permanere: sed

N

tamen

tamen oppido pauca fuerunt, quæ nuptias eligerent, nam quæ ab instituto resiliissent, fere longe infellicissimum exitum experiebantur. Sed tamen eo tempore, quo erat eis ibi permanendum, vitam pudicam degere eas necessario oportebat: nam quæ in incesto fuisset deprehensa, viva adhuc feretro imponebatur, & tanquam mortua efferebatur, cum propinquorum suorum luctu sequentibus maesto cum silentio Pontificibus & sacerdotibus. Prope portam locus fuit subterraneus, in quam scalis quibusdam descendebatur: in eum locum solam virginem demittebant, & scalarum auferebantur, locusque ipse occludebatur: in quo ne fame necari videretur, panis, lactis, & olei non nihil opponebatur, unaque ardens lucerna: quibus peractis, sacerdotes alique discedebant. Eo die Institium erat in urbe, & incertor pavorque non exiguus: magnum enim aliquod malum civitati portendere putabant Vestalium supplicium, sed tamen hæc Vesta, de qua modo loquimur pro altera sæpe apud scriptores ponitur, cum scilicet de Deorum natura, templis, sacrificiis, aliisque ritibus sacris scribunt, qui ad eorum cultum pertinent. Quare nemo miretur, si quæ alterius sunt, ego ad alterum interdum transtulero; vix enim de terræ viribus scribi potest, quin de terra quoque ipsa dicatur. Ovidius refert, vestæ templum quod antea Numæ domus fuerat rotundum extitisse, ut scilicet eo terræ globus adumbraretur, intra cujus viscera semper ignis asservabatur. Vestus scribit, Numam vestæ rotundam templum consecrasse; nam eam terram esse crediderat, quæ hominum vitam conservat: hæc quia globi speciem refert, Vestæ quoque templum eadem figura construendum curavit: cuius structura Deæ imaginem exprimebat, Quare Alexander opinatur, per eam divinum animum representari, in quo oculo, tum obtutus defingere nequimus, sed ea tantum cernimus, quæ eum circumstant. Eius templum à Christophoro Laudino dum Virgilio illa verba enarrat, quibus Hector lib. II. Ancidos. Aneæ vestæ sacra commendat, ita designatur. Templum erat sane magnum, in ejus medio erat altare, in quo ignis ex utraque parte ardebat, cuius custodiæ binæ Vestales præerant in Templi culmine virgo erat efficta, quæ ulnis infantem continebat: Jupiter enim à vesta nutrita ferebatur. Huic Deæ Antiqui vestibula consecrabant; unde & nomen ea à Vesta habere, Ovidius arbitratur. Hic sæpe comedere erant soliti, ad suas mensas Deos invitantes, quibus tanquam altaribus utebantur, diis videlicet penatibus consecratis. Cum autem nullum sacrificium absque igne fieret, ideo focus erat ei dicatus, qui & lar dicebatur, nam & ibi Lares Dii colebantur. Sed sciendum est, vestam non pro quolibet igne capi; is enim pro ut varie considerari potest, ita varios sibi præpositos Deos admittit, vesta ergo pro illo igne intelligitur, qui intra terræ viscera latitans, vitam cunctis terræ nascentibus tribuit, In sacrificiis vero, aliis Diis oblati, semper vestæ nomen præfabantur

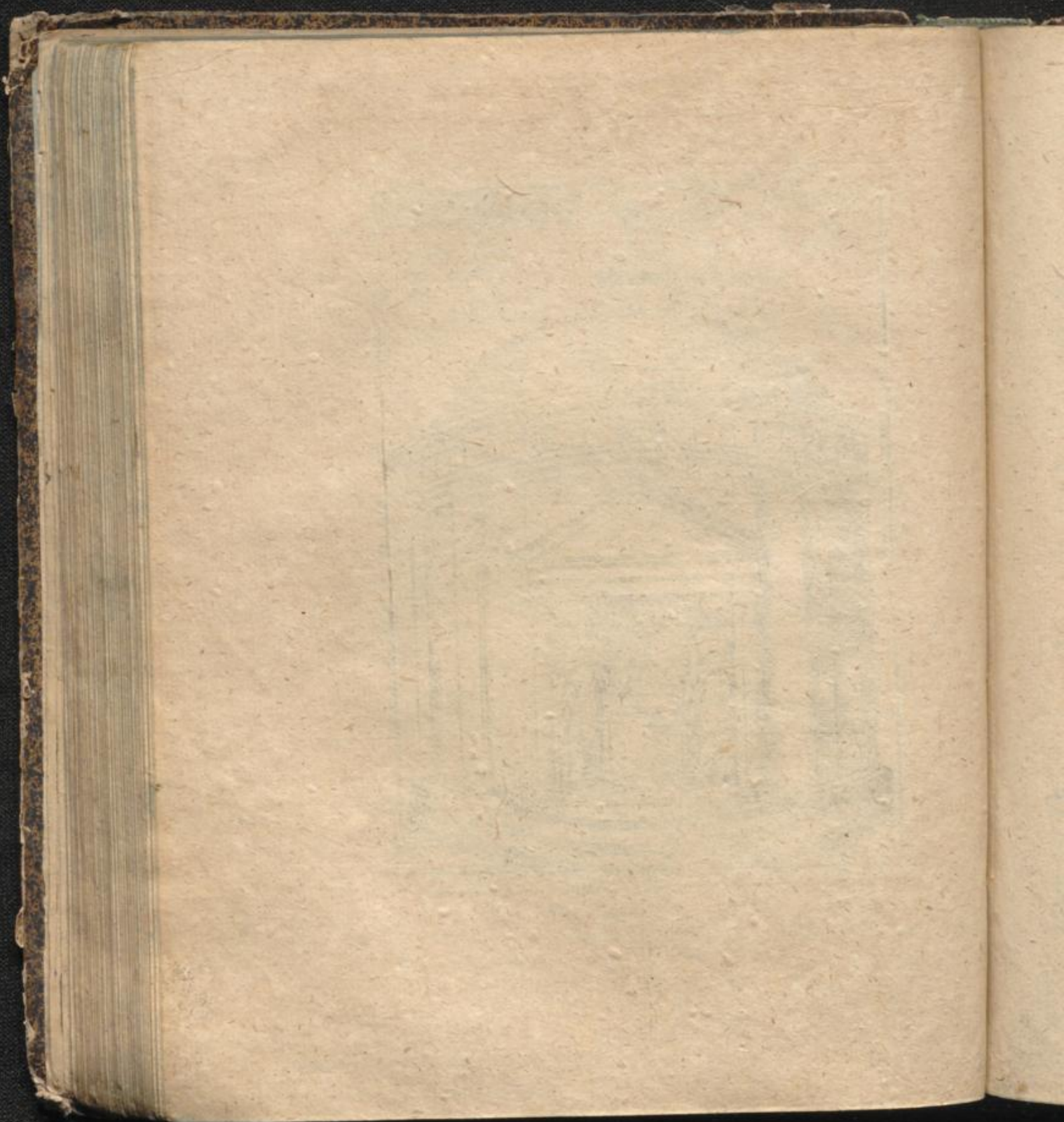
Vestæ templum.

Imago 32 a.

Lares.

Vestæ nomen in sacrificiis præmittebatur.

Imago.33.

fabantur, sicut e tiara de Jano diximus. Cujus rei eam potissimum rationem Ovidius affert, quod Vestibula ubi olim sacrificabatur, vestæ erant sacra, affertur quoque fabula; qua ea post victoriam contra Titanes partam, à Jove intrasse dicitur, ut virgo permaneret, ac omnium sacrificiorum primitias fortiretur. Sed mihi eo præcipue veteres respexisse videntur, quod ea quæ in sacrificiis adhibebantur, ab igne illo, quem vesta designat, habent ut sint atque permanent, adde, quod nil magis Deorum ipsorum puritatem immortalitatemque exprimeret, flamma, ideoque nullum sacrificium sine igne constabat, hinc est, ut vestæ nomen cæteris omnibus præmitteretur.

Præter Vestam alia quoque fuere numina, quæ antiqui sunt venerati, ut quæ quasdam terræ virtutes significarent, quas terra juxta diversas sui partes exserit: nam ut Virgilius cecinit.

— non omnis fert omnia Tellus.

Hic segetes, illic veniunt felicius vna:

*Arbores fatuus alibi atque injussa virescunt
gramina*

Quamobrem olim Ceres, Proserpina, Bona Dea Flora, Pales aliæque sexcentæ, divinos honores obtinuerunt, sed de aliis inferius, nunc de Cerere dicamus, quam primam frumenti rationem, messionem, atque panis confectionem hominibus demonstrasse dicebant; antea enim herbis ac glandibus Vicitabant. Itaque ita de ea Virgilius Lib. I. Georg. scribit;

Prima Ceres ferro mortales vertere terram

Instituit, eum jam glandes, atque arbusta sacra

De sicerent silua, & victum Dodona negaret.

Et Ovidius de eadem ita scribit

Prima Ceres unco terram dimovit aratro;

Prima dedit fruges, alimenta que mitia terris:

Prima dedit leges: Cereris sunt omnia munus.

Hacque de Causa in divos fuit relata, quod leges prima hominibus tulisse sit credita; nam ante frumenti usum; à Cerere inventum, homines passim ferarum more sine lege vagabantur, quæ feritas interrupta est, invento usum frumentorum; cum glandibus enim homines, vita illa rudi abjecta, civitates condere, unum in locum coire, ac una vivere cæperunt, quamobrem cereris numen, veteres ad eam terram transferebant, quæ frumenti est ferax. Itaque ejus effigies matronam referebat fertis spiceis redimitam, papaverisque fasciculum manu tenentem hæc enim fertilitatis sunt argumenta; ejus autem currum duo dracones, ut est apud Orpheum trahebant, quos Claudianus lib. I. de raptu Proserp. ita describit,

Hic ubi servandum mater fidissima pignus

Abdidit, ad Phrygios tendit securâ penates,

Turrigeramque petit Cybelem, sinuosa draconum

N 2

Mem-

Ceres legi-
fera.

Imago 33. a.

*Membra regens, volucrique per avia nubila tractu
Signant, & placidis humectant membra venenis.
Frontem cristategit, pingunt maculosa virentes.
Terzanota, rutilum squammis intermicat aurum.*

*Serpentes cur
Cereri attri-
buis.*

*Sicilia Cereri
grata,*

*Proserpina à
Plutone rap-
ta.*

Serpentes idco Cereri sunt attributi, ne fegetes nimis ab humo se tollant, sed potius humi serpant; aut, quod serpentum flexuosa corpora obliquos sulcos adumbrant: aut juxta Heliodi sententiam, quod Salamina olim serpens prodigiosa magnitudinis erat, qui omnem eam regionem populabatur; sed inde ab Eurylocho depulsus, Eleusim tranavit; & ad Cereris patrocinium suæ incolumitatis gratia quodammodo confugisse visus, semper in ejus templo tamquam Deæ minister permansit. Quod autem Ceres latifundia significet, quæ magnam frumentivim proferant, id ejus imago (ut Eusebius ex Porphyrio refert) non obscuris argumentis ostendit, cum ea sit spicis fertis redimita, circum quam aliquot papaverum plantæ visuntur, quæ fertilitatis sunt symbola. Itaque ei omnium gratissima Sicilia fuisse fertur: quod regio ea sit fertilissima: atque inter eam ac Vulcanum diu controversum est, utri ejus possessio deberetur; sed demum Cereri est adjudicata. Huc forte respiciebat ea Cereris statua, de qua Cicero in Verriis. Hæc dextera Victoriæ sigillum gestabat: quod etiam ad insulæ fertilitatem referri potest. Itaque poëtæ fabulati sunt, Proserpinam Cereris filiam, quæ etiam sæpe pro fertilitate ponitur, in Sicilia à Plutone raptam; quod scilicet quondam Sicilia parum erat frumenti ferax: aut, quod Proserpina seminis vim adumbrat, quæ in eolacitat, ad fructus ex se gignendos; Pluto autem, qui solem repræsentat, eam correptam, ad inferos traxit; nam solis virtus semen intra terræ viscera, clausum hiemis tempore nutrit atque conservat. Hanc Ceres facibus quærit; agricolæ enim æstivo tempore, cum solis radij maxime vigent, maturas fruges quærunt, atque legunt. Hinc factum est, ut Praxitelis Ceres, quemadmodum Pausanias in Atticis meminit, facies manibus teneret: sacerdotes quoque diebus Cereris Eleusinae sacris noctu cum facibus currerent. In his sacris virgines Cæteri sacræ, vere calathos florum plenos, æstate vero spicarum portabant. De his Tullius quoque adversus Verrem meminit. Eisdem in pompis, ut Eusebius refert, imago Creatoris, ab Hierophonta, solis, ab eo qui & facem tenebat, Lunæ, ab altaris ministro, Mercurij, à Præcone gestabatur. Theodoretus addit, hic seminei pudendi imaginem, sicut & in Bacchi sacris masculi circum ferri solitam: quam quidem maxima veneratione prosequerentur; cum tamen Ægyptiorum Rex Sesostris, quemadmodum de eo narrat Herodotus, in eis regionibus, quas sibi facile, parum aut nihil incolis repugnantibus, subegisset, columnas, pro trophæis statuisset, cum nominis sui, atque patriæ inscriptione, exsculpta etiam muliebris pudendi effigie, qua

qua eorum populorum ignavia designaretur. Tanta autem religione, ac silentio Cereris sacra celebrabantur, ut sacerdos semper voce præiret, ita dicens *ἄρας, ἄρας ὄσις ἀλίτρος*: quod est, *Procul, procul este profani*: nemo autem ad ea admittebatur, nisi initiatus, quem etiam omni flagitio expiatum oportebat. Quare de Nerone legitur; nunquam his sacris cum ^{Eleusina sacra.} vo-
luisse interesse, scelerum scilicet conscientia convictum. Antoninum Imperatorem fuerunt, in probitatis argumentum, se Cereris Eleusinae sacris initiandum curasse. Neque hic silentio involuam ridiculum sane morem eorum, qui his sacris imbuerentur, nam ii primo suæ consecrationis die subuculam novam, ac mundam induebant, quam nunquam exsuerent, quo ad detrita per se discerperetur; atque dicunt, frustra illa maxima cura custodita, ut ex eis fasciæ infantibus conficerentur. Quid illa pompa circumferretur, nemo sciebat: hæc sacra cistis opertis deferrebantur; unde puellæ, quæ illa gestabant, dictæ sunt canephoræ, id est, cistiferæ; nefasque erat, rationem ceremoniarum illarum investigare. Quare Macrobius de Numenio philosopho lib. 1. in Somn. Scip. narrat, ei offensam numinum, quod Eleusina sacra interpretando vulgaverit, somnia prodidisse: viso sibi, ipsas Eleusinas Deas habitu meretricio ante apertum lupanar videre prostantes, admirantique, & causas non convenientis numinibus turpitudinis, consulenti, respondisse iratas, ab ipso se aditu pudicitia suæ vi abstractas, & passim adeuntibus prostitutas. Pausanias de se refert, se, cum copiose de sacris Eleusinis disserere statuisset, in somnis à quodam spectro ab ea re deterritum. Quare de eis nil attingit, nisi quod in propylæis ^{Dea Eleusina.} erat Triptolemi statua, atque Vacca ænea, floribus redimita, ac cornibus auratis, quales erant victimæ immolandæ. Triptolemus vero fortasse in curru Cereris sedebat; nam fertur à Cerere per orbem terrarum allegatus, ut ubivis gentium mortalibus terræ cultum, frumenti sationem, usumque monstraret. Deæ autem Eleusinae Ceres atque Proserpina intelliguntur; quæ etiam Magnæ Deæ à Græcis dicebantur. Arcades vero præcipuo quodam cultu eas afficiebant, ignem in earum templo semper ardentem maxima cum religione conservantes: ibi, ut scribit Pausanias in Arcadicis, Ceres è marmore tota erat; Proserpina, qua veste velabatur, è ligno; singularum magnitudo quindecim ferme pedum præferebant puellæ duæ, talaribus amictu tunicis, calathos utroque capite, floribus refertos. Ante Cereris pedes Hercules collocatus erat magnitudine cubitali. Horæ præterea duæ ibidem assabre effictæ, & Pan fistula, Cithara Apollo canens: indicabat inscriptio, eos esse è prioribus Diis. In mensa Nymphæ eminebant, Nais inter eas parvulum Iovem gremio ferens; Anhracia una ex Arcadicis Nymphis faciem præferebat (quam Cereris esse diximus) Agno manu altera hydriam, phialam altera Anchirrhoe, & Myrrhoessa, & ipsa hydrias effusa.

Cereris nuptiæ.

Vitima cur dixerit.

Sus cur Cereris attributus.

Hera.

Ceres Erinynis.

Cerei in Equam conversi.

Neptunus in Equum conversus.

Ceres Nigra.

effluente aqua præferebant quod forte quædam Cereris sacrificia innuebat, dicta Cereris nuptiæ, ubi vinum non adhibebatur, contra atque in aliorum Deorum sacrificiis fieri consueverat: quod significat Plautus in Aulul. Sta. Cereris' Strobile has facturi nuptias? Strob. Qui? Sta. Quia temeti nihil allatum intelligo. Potest sus Cereri adjungi, tamquam propria ejus victima. Ratio vero cur aliis Diis alia victimæ mactarentur, est juxta Servium non tantum in consensionem referenda, quam bellua aliqua cum aliquo Deo habet, sed etiam quod quædam inter eos inimicitia existat. Hacque de causa in Cereris sacrificiis suem adhibitum dicunt; quod scilicet Deæ gratum esset futurum spectaculum, si inimicus ad pedes ejus mortuus jaceret, qui non solum segetes vastaret, sed & terra rictu defossa, semina ipsa voraret. Eadem quoque ratione Bacho caper immolabatur, ut bellua maxime vitibus adversa. Nonnulli opinantur gratum esse Cereri suis sacrificium, propter maximum, qui est inter eos consensum: ea enim est terrestris numen, cum terram significet; sus etiam semper humi volutatur; ut plurimum est niger, sicut & terra est sua natura nigra atque opaca: hæc præterea bellua præclare terræ fecunditatem adumbrat. Itaque interdum Cereri porca prægnans cædebatur; nam ea legitur ad viginti fœtus uno partu profudisse: triginta ea porca pepererat, quæ Aenæ in Tiberis ripa prodigii loco visa est, quemadmodum Virgilius refert. Aliud quoque Cereris simulacrum in Arcadia visebatur, sicut refert Pausanias: ubi Ceres ipsa faciem dextera præferebat, lævam Heræ admovebat (erat hæc & Arcadium Dea, quam Neptuni atque Cereris filiam existimabant; licet & id nomen Cereri quoque ab Arcadibus, sicut & Junoni à Græcis fuerit tributum) Hera sceptrum & vas, quæ cista dicitur, genibus sustinebat. Narrat quoque Pausanias ibidem, Cererem fuisse nuncupatam Erinayn, ob hujusmodi scilicet causam: Neptunum ajunt Cereri, dum illa errans, filiam quæreret, ejus amore captum, vitium offerre conatum: sed cum in equam se Dea vertisset, & ad Oncium gregibus permista pasceret, Neptunum non fecellit; nam & ipse in equum mutatus, eam compressit: quod illa primum iracunde tulit: verum postea placabilior facta, lavisse dicitur in Ladone. Cognomina itaque attributa, Erinyns à verbo, quod furere Arcadibus est; Lusia vero, quod se in flumine abluisset. Hinc etiam factum est, ut Ceres Nigra appellaretur, propter vestem videlicet nigram, quam tum ita in Neptunum, tum luctu de Proserpinæ raptu commotam sumpsisse ajebant: itemque, in specum cum se abdidisset, diu lucem vitasse: ita vero accidisse, ut, cum omnes, quos terra educat, fructus corrumpere, & homines passim pestis conficeret, Diis cateris latebras ignorantibus, Pana per Arcadiæ montes inter venandum errantem, cum ad Elaium venisset, ibi Cererem offendisse, tali cum ornatu & vestitu: Jovem, re de Panis oratione cognita, Parcas misisse, quibus deprecantibus

cantibus, compressa ira, & luctu lenito, placata Ceres fuerit. In rei memoriam se Phyligalenses dicunt antrum illud cum ligneo simulacro Deæ dedicasse: simulacrum ita fabricasse, ut saxo insideret muliebri figura, præter caput, quod quinum, atque adeo cum juba esset; serpentibus, & aliis feris ad caput alludentibus, reliquo corpore ad imos pedes tunica velato altera manu d'Iphinem, columbam altera præferente. Ibidem Pausanias scribit, prope fanum Cereris Eleusinae lapides fuisse prægrandes duos, alterum apte alteri impositum, Petromâ fuisse vocatum. Eos lapides, ubi anniversarii sacri, quæ majora nominabant initia, dies appropinquabant, disjunctis, atque inde litteras eduxisse, quibus pompæ ritus, & quæ fieri oporteret, omnia consignata erant. Eum commentarium, cum sacrificulis audientibus, recitandum curassent, ea ipsa, quæ consequeretur, nocte, in pristinam sedem reposuisse: ad eam lapidum compagem Pheneatarum multitudinem de maximis quibusque rebus iurandum concipere solitum: saxo superiori operimentum fuisse, rotundo ambitu: in eo effigiem Cereris cognomento Cidonix servatam: eam effigiem Sacerdotem tanquam personam indutum, stans, quæ Initia Majora appellantur, diebus, populares patrio quodam ritu virgis cecidisse: venisse in hæc loca, Pheneatas Cererem dicitasse, ante Naum, dum errabunda Proserpinam quariret; & iis, qui se comitet, ac liberaliter accepissent, legumina divisisse omnia præter fabam. Qua autem maxime de causa impurum legumen faba sit, idem Pausanias reticet, dicitque Arcanis commentariis mandatum esse. Sed id fortasse dici poterit, fabas scilicet impuras esse existimatas, quod eas in manibus placandis adhiberent. Is enim qui horum sacrificiorum fuit auctor, cum animadvertisset in hujus floribus quasdam litteras videri inscriptas, quæ luctum atque mœrorem significarent, optimo jure in sacris illis, fabis est usus: ideoque vulgo dicebatur, manes sese in fabas abdere: sed & Flamini Diali nefas erat, fabas tangere, ac nominare, nedum comedere. Pythagoras à fabis abstinendum esse præcipiebat; hæc fortasse de causa, quod timendum esset, ne quis alicujus animam una cum gurgulione voraret: ejus enim fuit opinionis, ut sentiret animas subinde ex alio in aliud corpus migrare. Aut à fabis cavere admonuit, innuens lugubres ac mœstas cogitationes deponendas ei qui velit in rerum divinaram contemplatione versari: vel eo dicto significavit, ne vivi similes mortuis essemus. Sed quomodocumque sit, Pythagoras in hoc Cereri consensit, quod ambo fabas legumen impurum existimaverunt. Sed quia ut superius dicebamus, diversa terræ virtutes ab antiquis diversis uminibus adscribebantur; ea quæ ad pascua est idonea, Palis nomine fuit demonstrata, quæ Pastorum propria Dea dicebatur. Hujus nullam adhuc imaginem apud antiquos existisse puto; quare tantum dicam qui ritus in ejus festis cele-

Cereris simulacrum.

Legumina à Cerere distributa.

Fabæ cur impuræ.

Palis Pastorum Dea.

Palilia.

celebrandis usurparentur, quæ Palilia dicebantur, & in urbis Romæ natalem diem incurrebant: eo die nulla victima cædebatur, perinde atque nefas esset, alicui tum vitam adimere, cum natale urbis celebraretur. Sed homines fumo ex sanguine equino combusto, vituli cinere, ex matris utero avulso, quæ in quibusdam aliis sacrificiis mactata fuerat, atque fabæ stipula expiabantur: Ovilia etiam, oves, ac cæteræ pecudes purgabantur fumo ex sulphure: Rosmarinumque, ac herbam Sabinam, oleam ac tædam & laurum cremabant, postea per flammam scæno accensam transibant. Item liba ex milio, & lactis mulctralia in Deæ honorem offerebant: solemnique prece sacrificium absoluebant. Qui ritus non admodum ab iis differebant, qui-

Pomona.

bis in Pomonæ pomorum Deæ sacris utebantur: Ovidius eam hortis præponit, dicitque Vertumni fuisse uxorem, sub cujus etiam tutela horti erant: ei in manus tradit falcem, qua inutiles arborum ramos amputet, felicioresque inferat. Quare qui ejus imaginem vellet adornare, omnia ei instrumenta, quorum est usus in re hortensi, essent adjungenda. Hæc arboribus

Flora.

vim ad maturos fructus producendos tribuere credebatur: sicuti & Floram floribus ex eis eliciendis præponebant; ideoque florum Dea dicebatur tam eorum, qui in arboribus, quam qui in pratis erant. Ejus imaginem tunc describam, cum de Zephyro ipsius marito dixerō. Sed tamen historii traditur, eam in lupanari meretricem exstitisse, infantesque Romulum, ac Remum suo lacte nutritivisse; aut etiam aliam, quæ ex meretricio quæstu ingentem hæreditatem Populo Romano legavit. De hac id scriptum reperio.

De Flora narratio.

Ædituus quidam Hercules, otio superfluens, tesseris, & id genus lusionis diem terere solebat; sed cum forte aliquando collusores deessent, Deum Herculem, ut colluderet, ea lege provocavit, ut, si Deus vinceretur, boni aliquid elargiretur: si vero ædituus, Deo cænam se præbiturum, puellamque insuper formosam, cum qua Deus misceretur. Tali proposita conditione, tesseras ædituus pro se, & Deo jecit; jactu à Deo victus est ædituus; qui ideo cænam apparavit; & Laurentiam formosum scortum conduxit: in templo discubere; post cænam puella clausis foribus, in templo est relicta. Ferunt autem noctu cum Laurentia non humanitus congressum; puellæque jussisse, ut mane in forum prodiret; & cuicumque primo occurrisset, illum sibi amicum pararet: id cum fecisset puella, Tarruntio homini prædiviti, & jam natu grandi, & cælibi obvia facta est: cui est matrimonio juncta. Ei, vivens, potestatem fecit Tarruntius omnis suæ rei familiaris, moriensque hæredem Testamento instituit, quæ & moriens Pop. Rom. scripsit hæredem: qui quidem maxima ejus memoriam veneratione est prosequutus. Sed quia flagitiosum arbitrabatur, meretricem colere, ejus nomen in Floram commutavit: utque pudendæ rei quædam dignitas adderetur, Deam finxerunt esse, quæ floribus præset: & ludi ei-

dem

dem Florales sunt nuncupati, in quibus omnes nequitiae, & lasciviae nudis mulieribus peragebantur: in iis etiam venationes leporum, atque damarum instituebantur: haec enim belluae in hortis custodiuntur, qui sub ejus Deae tutela esse putabantur; ut de se ipsa apud Ovidium dicit. Erat olim quoque *Bona Dea.* Bona Dea, numen quod ad terram pertinebat; Porphyrius enim opinatur, quemadmodum refert Eusebius, illam terrae virtutem, quae jactum semen fovet, ac nutrit, ab antiquis sub Bonae Deae nomine significari: cujus rei illud esse argumento dicit, quod ejus effigies virides quaedam plantas manibus porrigit, tamquam quae recens pullularunt. *Fauna.* Victima quoque, quam eidem immolabant (haec autem praegnans porca erat) ostendebat, veteres hanc Deam pro terra cepisse. Haec Bona est nuncupata, quod ex terra sexcenta in nos bona derivant: eadem Fauna appellabatur; ea enim nobis favet, cum ejus ope egemus: alia etiam nemina habet, quae Plutarchus *Sacra Bona Dea.* enumerat, cum narrat, quo pacto Clodius, uxoris Caesaris amore captus, muliebrem habitum gerens, in hujus Deae sacra penetravit. De hac legitur, eam tam insigni fuisse pudicitia praeditam, ut marito excepto, hominem non viderit, immo ne de nomine quidem audiverit; nec unquam extra proprias aedes sit visa. Hinc factum est, ut in ejus templum hominem ingredi, vel ejus sacrificiis interesse, nefas esset: ejus sacra vel in domo Pontificis Max. vel Consulis, vel Praetoris celebrabantur: tuncque omnes inde homines emigrabant, mulieribus succedentibus; quae totam noctem pervigiles Deae litabant; non enim interdiu divinam ei rem facere licebat. Nec tantum hominem inde cedere oportebat, sed & viriles effigies tegebantur; tantum ea Dea a Masculino sexu abhorrebat. In ejus templo variae multorum generum herbae erant, quas templi custos libenter aegrotis, qui eis indiguissent, impertiebat. Atque ea de causa nonnulli eam Medeam esse sunt opinati, quae a Iasone decepta, postea omnem hominum conspectum refugiebat. Sed tamen exstat in fabulis, hanc Bonam Deam, sive Faunam eam dicere malimus, filiam fuisse Fauni; qui, cum filiam deperiret, nihil non fecit, ut eam ad sua scelerata vota pertraheret; neque quidquam promovisse tamen: quare ad vim conversum, ab illa myrtea virga capite percussum fuisse, ac vulneratum. Patrem ergo, ubi se a filiae complexibus repulsum vidisset, quos neque blanditiis, neque vi expugnasset, dolis in posterum agere decrevisse: itaque eam inebriasse: sed & sic sua spe falsum; cum desiderio patris filia nec vino pressa cessisset: demum eum se in serpentem transfigurasse, & cum filia coivisse creditum. Horum hoc tale proferunt indicium, quod virgam myrteam in ejus templo haberi, nefas fuerit: & quod super caput ejus tenderetur vitis, qua maxime causa eam pater decipere tentaverit: quod vinum in templum ejus non suo nomine soleret inferri; sed vas in quo vinum inditum esset, mellarium nominaretur, & vinum lac; quodque serpen-

*Bona Deæ
Imago.*

Imago 34. a.

*Proserpina
pro frugibus
capitur.*

tes in ejus templo nec terrentes, nec timentes apparent. Quare ejus imago effingebatur, Sceptrum sinistra manu tenens (nam eam parem Junoni potestatem habere, aliqui crediderunt) vite ejus capiti incumbente; ad latus erat serpens, ac Myrtheus baculus. Huic Deæ sane, quam similem potestatem Proserpina habebat; cum veteres pro Proserpina viam illam terræ intellexissent, quæ femina sub ea condita conservaret, De hac apud Eusebium similis fabula legitur, ac ea quam de Bona Dea retuli. Easie habet, Ceres ex Jove Proserpinam genuit, quam aliqui Pherephatten appellant. Filie amore correptus parens, ei in serpentem conversus conjungitur. Unde in Sabaziorum mysteriis draco in spiram involutus in sacrificiis, ad factorum memoriam adhibetur. Peperit & Pherephatte tauriforme filium: quare Poetæ nonnulli taurum laudant draconis patrem & draconem rursus tauri patrem. Proserpina etiam fruges significari legimus, quæ è terra Cæris nomine denotata, ortum trahunt. Idque non absque vitali quodam calore, qui è cælo derivat: Jupiter autem cælum adumbrat. Hæc à Plutone raptâ fingitur aut quia femina in terram jacta, interdum non nascuntur, ex quo terra quodanmodo dolere videtur, cum se suis ornamentis spoliatam cernat: aut quod nativus terræ calor correpta femina fovet, donec ea ad matu retinere perducatur. Eadem Proserpina aliquando pro Luna capitur, quare potest eodem pacto effingi, quo Luna sed & ejus effigies, anserem manure inercernitur, ut Pausanias in Bœoticis narrat: dicit enim prope Trophonii lucum Ercynam cum Proserpina ludentem, anserem in manibus invitam dimisisse, volitantem illum subiisse cavernosum antrum, ibique se sub lapide occultasse. Proserpinam subingressam avem à fuga retraxisse: quo loco lapidem submoverat aquam erupisse, qui postea fuerit Ercyna amnis appellatus. Manebat ergo ad Ercynæ ripas ædes & signum in ea, virgo anserem manibus præferens; quæ Proserpina Cæris filia erat.

NEPTUNUS.

NEptuno inter fratres sorte Aquarum regnum obtigit, inde maris Deus dictus, Eum veteres interdum tranquillum, mitem sedatumque, sæpe etiam vultu turbato effinxerunt: Quod apud Homerum atque Virgilium legere est; Mare enim statim ex altero in alterum statum permutatur, quod ex tranquillo fit turbulentum, atque è contra: Eidem tridentem in manus tradiderunt, qui in Concha veluti in curru stat, hæc ab Equis marinis trahitur, qui posteriore sui parte piscis speciem referunt, Hi à Statio lib. II. Thebaid. sic describuntur;

*Illic Egao Neptunus gurgite fessos
In portum deducit Equos: prior haurit habenas
Fngula; postremi solvuntur in aquora pisces.*

Eum